

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94:355.48(497.434)"1943"

Prejeto: 1. 6. 2018

Tadeja Tominšek Čehulić

mag. zgod., Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1102 Ljubljana
E-pošta: tadeja.tominsek-cehulic@gov.si

Tadej Cankar

univ. dipl. zgod. in obr., Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1102 Ljubljana
E-pošta: tadej.cankar@gov.si

Primož Tanko

univ. dipl. zgod., univ. dipl. lit. komp., Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1102 Ljubljana
E-pošta: primoz.tanko@gov.si

Tanja Žohar

prof. zgod., univ. dipl. lit. komp., Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1102 Ljubljana
E-pošta: tanja.zohar@gov.si

Sledi bitke pri Jelenovem Žlebu v virih in javnih razpravah

IZVLEČEK

Pričujoči prispevek govori o nenačrtovanem srečanju partizanske in italijanske vojske pri Jelenovem Žlebu 26. marca 1943. Prikazati skuša, kaj o bitki sporočajo partizanski in italijanski dokumenti. Članek želi pretresti arhivske vire o žrtvah spopada in pokopu padlih vojakov ter predstaviti odsev bitke v kulturi spominjanja.

KLJUČNE BESEDE

Jelenov Žleb, italijanska vojska, partizanska vojska, pokop žrtev, kultura spominjanja

ABSTRACT

TRACES OF THE BATTLE AT JELENOV ŽLEB IN SOURCES AND PUBLIC DEBATES

The article deals with the encounter battle that occurred between the Partisan and Italian armies at Jelenov Žleb on 26 March 1943. Its aim was to show how the combat action was presented in Partisan and Italian documents, closely examine archival sources regarding its casualties and the burial of the fallen soldiers, as well as demonstrate the reflection of the battle in the culture of remembering.

KEY WORDS

Jelenov Žleb, Italian army, Partisan army, burial of casualties, culture of remembering

Marčevski spopad presenečenja

26. marca 2018 je minilo 75 let od velikega spopada pri Jelenovem Žlebu v Veliki gori nad Ribnico. Spopad je potekal med partizanskimi brigadami in italijanskim bataljonom divizije Macerata 26. marca 1943 ter v zgodovino pisju nastopa kot zadnja bitka partizanske protiofenzive, začete jeseni leta 1942 kot odgovor na izredno nasilno italijansko ofenzivo poleti istega leta. Bitka in interpretacija dogodkov sta še vedno aktualni temi. Žal sta postali tudi politična tema, če sodimo po aktualnem dogajanju pri Jelenovem Žlebu in kar dveh poslanskih vprašanjih, postavljenih leta 2017.¹ Ne nazadnje, četudi nehote, tudi pisci tega prispevka nekoliko dregamo v to osje gnezdo, čeprav le z namenom razjasnitve vzgibov in vprašanj, ki sprožajo te razprave in interpretacije.

Tema je bila že večkrat obravnavana v različnih – znanstvenih in laičnih – pregledih.² Tudi v tem prispevku gre za poskus rekonstrukcije dogodkov na podlagi arhivskih virov, pretežno iz Arhiva Republike Slovenije. Gotovo bi v tem kontekstu veljalo pregledati arhive italijanskih vojaških enot v italijanskih arhivih, ki bi morda razjasnili še katero nejasnost, vendar tudi ta prispevek ponuja tako pregled gradiva kot njegovo kritično analizo in umestitev v širši kontekst.

Članek je razdeljen v štiri poglavne dele, in sicer po arhivskem ključu provenience; prvi del predstavlja vire partizanske strani, drugi del italijanske vire, tretji del pa kasnejše vire o pokopih in prekopih trupel, vse do italijanskega prekopa v šestdesetih letih. Zadnji del je namenjen pogledu na oblikovanje spomina na veliko bitko in njen odsev v kulturi spominjanja.

»Partizanski juriši so zmagovali strahoviti ogenj italijanskih Bred«³

Sredi marca 1943 je Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije Tom-

šičevo, Šercerjevo, Cankarjevo in Gubčevo brigado vključil v napade na postojanke prostovoljne protikomunistične milice (Milizia volontaria anticomunista, MVAC) ali vaških straž v Suhi krajini. Po bojih z italijanskimi enotami, ki so trajali od 15. do 19. marca, so se vse štiri brigade umaknile proti Ribniškemu polju, kjer so se v noči med 22. in 23. marcem razporedile zahodno od Ribnice pod Veliko goro.⁴

Po poročilu Operacijskega odseka Glavnega štaba je 25. marca prišlo do spopada med partizanskimi in italijanskimi enotami pri Danah, na grebenu za vasjo Zadolje.⁵ Partizanske brigade so odbile močno italijansko vojsko, ki je imela podporo topov, tankov, oklepnih vozil in letal. Po bitki je štab Dolenjske operativne cone sklenil brigade umakniti čez Veliko goro proti Podpreski in Dragi, saj je domneval, da so se na Veliko goro, za hrbet brigadam, povzpele italijanske enote.⁶

Naslednji dan, 26. marca 1943, dopoldne sta se Gubčeva in Cankarjeva brigada v bližini Jelenovega Žleba srečali z močno italijansko vojsko, ki je po dobro vodeni bitki doživela dotlej najhujši poraz, Glavni štab pa v poročilu pohvali tako borce kot »njihove vodnike, ki so z spretnim manevriranjem dokazali, da je z odločnostjo in obkoljevanjem mogoče zlomiti še tako veliko sovražno premoč.«⁷ Zbrani podatki o udeležencih govorijo, da naj bi se v bitki borilo približno petsto partizanskih borcev.⁸

Podrobneje je spopad pri Jelenovem Žlebu opisal poveljnik Dolenjske operativne cone Milovan Šaranović v pregledu bojev in operacij udarnih slovenskih brigad v času od 12. decembra 1942 do 3. maja 1943.⁹ Slaba dva meseca po bitki je zapisal, da je bil predvideni načrt, da se Tomšičeva in Šercerjeva brigada v noči med 25. in 26. marcem 1943 iz Podgore in Dan preko Velike gore in Jelenovega Žleba premestita na položaje okoli Podpreske, Gubčeva in Cankarjeva brigada pa iz okolice Zadolja in Rakitnice preko Glažute do Drage. Okoli devete ure zjutraj je pri Jelenovem Žlebu izvidniške enote Gubčeve in Cankarjeve brigade presenetilo streljanje bolj oboroženih italijanskih enot. Med spopadom je drugi bataljon Gubčeve brigade dobil ukaz, naj se povzpne na Malo Belo steno in se Jelenovemu Žlebu približa s severne strani, italijanskim vojakom za hrbet in v levi bok, del Cankarjeve brigade, ki se je znašla v frontalnem spopadu z Italijani, pa se je preusmeril v napad na desni bok italijanske vojske – partizanske enote so tako v

¹ Poslanski vprašanji Jožeta Tanko, zastavljeni Vladi Republike Slovenije 10. 7. 2017 in 28. 9. 2017. Dostopno na spletni strani Državnega zbora Republike Slovenije.

² Gl. Ferenc, *Fašisti brez krinke*; Klanjšček, *Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem*, poglavje *Ofenzivnost partizanske vojske v Slovenski novejši zgodovini*, v partizanskih monografijah o Gubčevi in Cankarjevi brigadi, brošurah, diplomski nalogi Nine Rojec ...

³ ARS, SI AS 1845, f. 189/II, ovoj 6, Sijajna zmaga Gubčeve in Cankarjeve brigade nad italijanskimi fašisti v Jelenovem Žlebu. Dokumenti partizanskega izvora, ki se nanašajo na bitko pri Jelenovem Žlebu in jih hrani Arhiv Republike Slovenije, so v fondih SI AS 1845, Brigade petnajste divizije; SI AS 1851, Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije; SI AS 1847, Brigade štirinajste divizije; SI AS 1869, Četrta operativna cona narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije. Dnevniški zapiski in kronike brigad poročajo predvsem o količini zaplenjenega orožja in številu padlih. V fondu SI AS 1887, Zbirka narodnoosvobodilnega tiska, so tudi tri brošure z naslovom *Boj v Jelenovem žlebu*, v katerih je literarizirano opisana bitka, kot avtor pa je podpisan Mate.

⁴ Mikuž, *Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja*, str. 99.

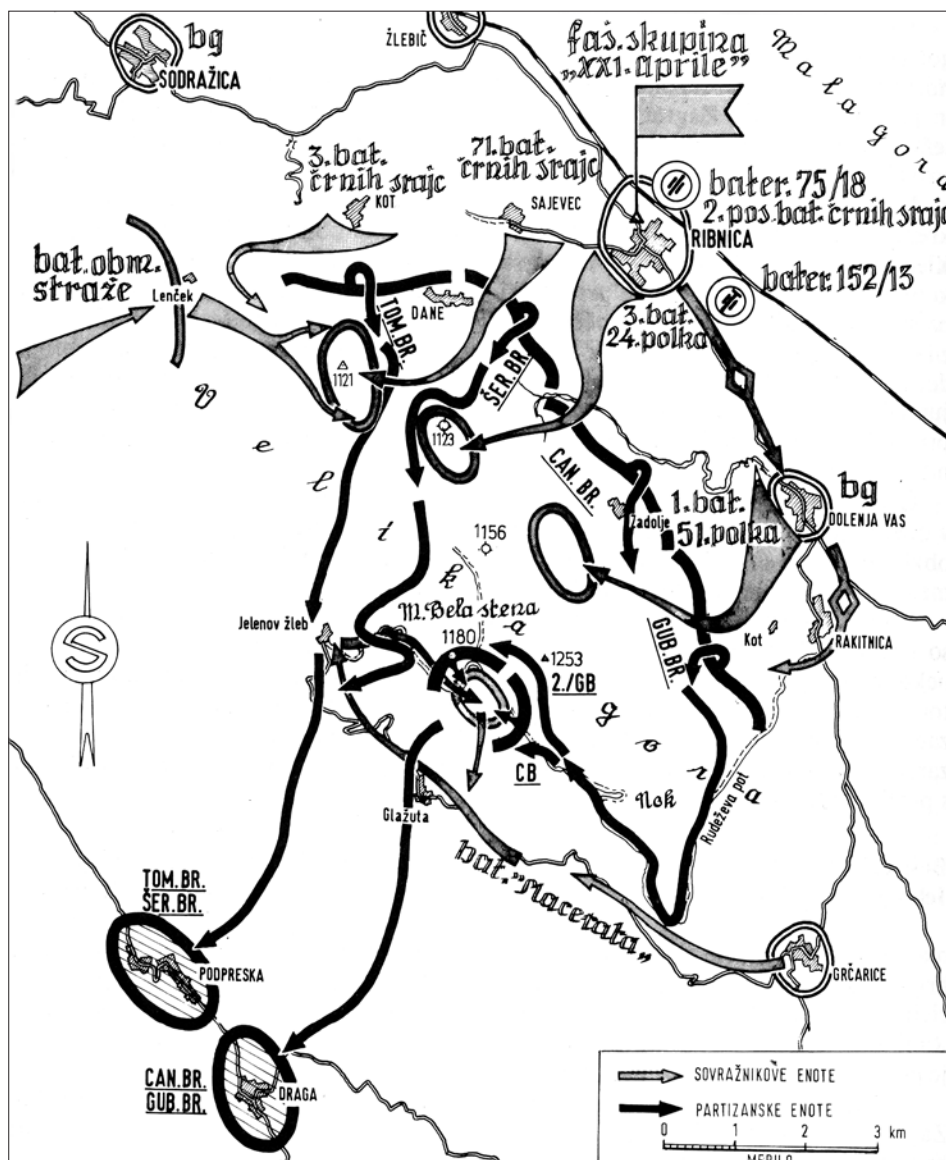
⁵ ARS, SI AS 1851/180, Operacijski odsek Glavnega štaba (GŠ) – operacijsko poročilo borbe v Sloveniji, 3. 4. 1943.

⁶ Klanjšček, *Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem*, str. 409–411.

⁷ ARS, SI AS 1851/180, Operacijski odsek GŠ – operacijsko poročilo borbe v Sloveniji, 3. 4. 1943.

⁸ Grgič, *Bitka v Jelenovem Žlebu*, Delo, 18. 3. 1998.

⁹ ARS, SI AS 1869/VI/103, Milan Šaranović: Operacije na Dolenjskem 1943, 20. 5. 1943. Zbornik dokumentov o NOV Jugoslavije, VI/5, dok. št. 102, str. 278–328.

Razvoj bitke s premiki partizanskih in italijanskih enot (Klanjšček, Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem).

obliki podkve obkolile nasprotno vojsko. V nadaljevanju poročilo hvali pogum partizanskih borcev, ki so se kljub slabi opremljenosti, samo z ročnimi bombami, zoperstavili številčnejši nasprotnikovi vojski, pri tem pa zaplenili večjo količino italijanskega orožja. Tiste nasprotnikove vojake, ki so bili pri Jelenovem Žlebu, vendar niso aktivno sodelovali pri spopadu, so posamezne partizanske enote preganjale proti Glažuti ter tako zaplenile dodatno orožje in strelivo. Dve uri trajajočo bitko je Šaranović ocenil kot najsvetlejšo točko dotedanjih bojev ter jo predstavil kot primer pogumne drže in požrtvovalnosti partizanskih borcev.¹⁰ Ko je bila bitka že zaključena, so do Jelenovega Žleba prispele tudi enote Tomšičeve in Šerčerjeve brigade, ki so med premikom preko Trav-

ne gore slišale spopad in prihitele na pomoč. Bitko v svojih dnevniških zapisih bežno omenjata tudi borca Tomšičeve brigade.¹¹

Partizanski dokumenti o bitki večinoma govorijo na kratko in predvsem v številkah – z naštevanjem zaplenjenega orožja. Materialni uspeh partizanske zmage v spominu na bitko poudarja tudi Dušan Majcen – Nedeljko, ki nadaljuje, da je bilo treba za uspešen boj nasprotniku odtujiti kar največ artilerijskega orožja ter s tem okrepiti udarno in moralno moč vojske.¹²

¹¹ ARS, SI AS 1847/I/024, Pero Popiyoda: Tomšičeva brigada 1942/43; ARS, SI AS 1847/I/025, Šilih Niko: Dnevnik brigade za čas od 3.8.1942 do 6.8.1943, O začetkih partizanstva na Dolenjskem.

¹² ARS, SI AS 1845, f. 189/II, ovoj 6, Sijajna zmaga Gubčeve in Cankarjeve brigade nad italijanskimi fašisti v Jelenovem Žlebu.

¹⁰ Prav tam.

- 53 -

pllanu, težeči, da neprijatelja napadne u njegov desni bok i presječe mu odstupanje ka pllanu u jelenovom žlebu. Sve naše jedinice su sa najvećim elanom, hrabrošći i požrtvovanjem nastupale neodoljivo prema neprijatelju, vodeći najkrvavije borbu na najkraćim daljinama od neprijatelja. Polet i udarnost naših boraca nije mogla sprečiti niti zadržati niti najjača neprijateljska vatra. Naši borci, dejstvujući vrđ samo ručnim bombama, nastupali su stalno i neodoljivo do na sami neprijateljski položaj, kojem se prilikom naši najhrabriji drugovi smelim poslednjim udarcima uništavali i poslednjeg ~~vojnika~~ neprijateljskog vojnika na položaju i osvajali njegova brojna avtomatska i teška orudja.

Ovoj primer hrabrog držanja i poleta te požrtvovanja u toj prilici naših boraca, ostaje kao najsvećliji u celokupnom našem ratovanju i doseđanjim borbama.

Pojedini neprijateljski delovi, nalazeći se u očajnom i bezbilaznom položaju, pokušali su, da se begstvom spasu od ođigledja smrti, ali sunjima naši borci to sprećili, tako, da nijedan neprijateljski vojnik sa tega položaja nije mogao živ pobeć. Samo nekoliko neprijateljskih vojnika, koji su se predali, ostalo je u životu, dok su svi ostali bili uništeni i sve njihovo orudje palo je zasluženno u ruke naših hrabrih boraca. Poslednji neprijateljski radiogram, glasio je: "Naša je kolona obkoljena."

Naše neke jedinice brzo su nadirale posle ove borbe da prestignu ove neprijateljske delove, koji su žurno odstupali, i koji nisu u opšte stupali u borbu. Te delove, koji su bežali, naše su jedinice gonile još daleko svojim vatrom, tukle ga po gostim šumama oko Jelenovog žleba i prema Glazuti i nanjele mu još mnogo novih gubitaka, i na tim položajima dobili još nove kolićine oruđa i municije.

Jedinice I. i IV. s.u.b. u maršu preko ^{Marne} Trnove gore čule su ovu borbu i žurno su se kretale u pomoć ostalim brigadama i kada su iste stigle na ovo mesto, dvočasova borba sa neprijateljem već je bila svršena.

Milovan Šaranović: *Operacije na Dolenjskem 1943; izsek poročila (ARS, SI AS 1869/VI/103).*

Kasnejše partizanske monografije, ki omenjajo spopad pri Jelenovem Žlebu, priznavajo, da ni šlo za načrtovan spopad, temveč za boj v srećanju. Pri tem dodajajo, da je z vojaškega stališća te še težje voditi kot sicer. Ob tem je vredno opozoriti, da so partizanski in italijanski vojaki na to območje prišli utrujeni od minulih bojev, obe koloni mož pa sta bili formirani za pohod, zato nista imeli nikakršnih oprijemljivih podatkov, ki bi govorili o moći ali razporeditvi nasproti stoječe vojske.¹³

»S.O.S., S.O.S.« v italijanskih dokumentih¹⁴

Spopad pri Jelenovem Žlebu je bil zadnji v vrsti spopadov, ki so med 15. in 26. marcem 1943 potekali v Suhi krajini in s katerimi je poveljnik 11. armadne-

¹⁴ Kar se tiče arhivskega gradiva, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije, temelji poglavje zlasti na italijanskem gradivu fonda SI AS 1775, Poveljstvo enajstega armadnega zbora, kajti v drugih italijanskih fondih ali zbirkah dokumentov o bitki pri Jelenovem Žlebu nismo našli. Preverili smo namreč tudi popise in gradivo SI AS 2044, Zbirka gradiva italijanskih okupacijskih oblasti; SI AS 1842, Zbirka gradiva raznih enot italijanske vojske; SI AS 1773, Poveljstvo 14. pehotne divizije Isonzo, f. 768; SI AS 1776, Poveljstvo 153. pehotne divizije Macerata, ki je žal slabo ohranjen; SI AS 1777, Poveljstvo 22. pehotne divizije Cacciatori delle Alpi, SI AS 1895, Prostovoljna protikomunistična milica, SI AS 1831, Občina Ribnica.

¹³ Ambrožič, *Cankarjeva brigada*, str. 147.

TELESCRITTO

26 marzo 1943 ore 22,00

DA COMANDO DIVISIONE MACERATA
AT XI CARM

02/919 ALT NOVITA' OPERATIVE: REGATONI OGGI A GRCARICE TENENTE COLONNELLO IN S.P.E GENOVESE NICHELE DEL 122° REGGIMENTO PANTERIA CHE VOLONTARIAMENTE AVEVA ASSUNTO COMANDO BATTAGLIONE FORMAZIONE DELLA PORZA DI CIRCA 490 UOMINI ED ERA PASSATO DIPENDENZE IMPIEGO RAGGRUPPAMENTO XXI APRILE ORE 6.00 DI IERI MI HA RIPERITO: BATTAGLIONE CHE AVEVA RAGGIUNTO IERI VERSO ORE 16.00 M.BELA STN (VK-CD) CHIESTI ORDINI AT COMANDO RAGGRUPPAMENTO XXI APRILE RICEVEVA DA QUESTO MARCONIGRAMMA DI CUI SECONDA PARTE DI DUBBIA INTERPRETAZIONE ALI NON AVENDO POTUTO AVERE CHIARIMENTI RICHIESTI RIPETUTAMENTE FINO A SERA DOPO AVER PERNOTATO ALPURA PRESSI M. DI M. BELA STN STAMANE PRIVO ALTRI ORDINI SI DIRIGeva VERSO TUREN QUOTA 1129 - STENE (VM-CD) SULLA BASE DELLA PRIMA PARTE DI DETTO MARCONIGRAMMA CHE SEGNALAVA BATTAGLIONE CACCIATORI IMPEGNATO SU PRIGORISKI PLATZ (VM-CP) ALT GIUNTO ALTEZZA QUOTA 1086 (VK-CD) ELEMENTI ESPLORANTI BATTAGLIONE PERFETTAMENTE INQUADRATO MISURE SICUREZZA VENIVANO FATTI SEGNO RAPPICHE FUCILERIA ET ARMI AUTOMATICHE DA V.BELA STN (VK-CD) ALT MENTRE PER CHIARIRE SITUAZIONE BATTAGLIONE TRENDEVA POSIZIONE SU PENDICI DESTA QUOTA FORMAZIONE RIBELLI APRIVANO RAPIDAMENTE FUOCO ANCHE A NORD, A OVEST ET EST AVVICINANDOSI SEMPRE PIU' ALT FORZE AVVERSARIE, VALUATE A CIRCA 1500 UOMINI, IMPIEGAVANO CONTENPORANEAMENTE CIRCA 20 ARMI AUTOMATICHE ET EFFETTUAVANO CON FIONDE RIPETUTI, PRECISI ET INTENSI LANGI BOMBE A MANO CHE INUTILIZZAVANO PARECCHIE NOSTRE ARMI AUTOMATICHE METTENDO FUORI COMBATTIMENTO I GRUPPI TIRO ALT DATA CRITICA SITUAZIONE COMANDANTE BATTAGLIONE DISPONEVA PER APRISI VARGO VERSO NORD EST MA PER SELVAGGIA IRRUENZA DELLE PREPONDERANTI FORZE AVVERSARIE DA NORD, DA EST ED IN PARTICOLARE DA OVEST SI RENDEVA NECESSARIO EFFETTUARE RIPETUTI CONTRATTACCHI PER ALLEGGERIRNE LA PRESSIONE, COMANDANTE BATTAGLIONE DECIDEVA DI TENTARE SPONDAIMENTO CERCHIO VERSO SUD, OVE PRESSIONE SEMBRAVA MENO INTENSA ALT EFFETTUATA ROTTURA ACCERCHIAMENTO REPARTI ATTESTAVANO CON GRAVISSIME PERDITE SU GLAZUVA DI DOVE DATA LORO RIDOTTISSIMA EFFICIENZA ET ULTERIORI ATTACCHI AVVERSARI RAGGIUNGEVANO GRCARICHE FRA LE ORE 16 E LE 17 ALT ENCOMIABILISSIMO COMPORTAMENTO DEGLI UFFICIALI ALT PERDITE NEMICHE CAJCOLATE AD OLTRE 300 UOMINI, PERDITE NOSTRE: UFFICIALI: MORTI E FERITI NON RICUPERATI: CARITANO CAIOLI MARCELLO, TENENTE FERRARA TONINO, S.TENENTE PONTELI

Telegram generala Cesarettija, 26. 3. 1943 (ARS, SI AS 1775, f. 674).

ga zbora Gastone Gambaro skušal doseči tako žele-
no taktično preobrazbo italijanskih enot. Že januarja
istega leta je namreč v okrožnici poudaril, da morajo
italijanske enote opustiti taktiko hajk in ofenziv, ki
jih vodijo divizijska poveljstva, temveč naj partizane
s pomočjo hitrih in gibljivih specialnih oddelkov
potisnejo v gozdove ter jim onemogočijo preskrbo.¹⁵
Tudi ti specialni (arditski) bataljoni niso bistveno
spremenili načina italijanskega bojevanja, kar se je
ravno pred spopadom pri Jelenovem Žlebu pokazalo
v Suhu krajini, ko je imel 3. specialni bataljon samo
19. marca kar 19 mrtvih in 16 ranjenih.¹⁶

Že 23. marca 1943 je poveljstvo divizije Isonzo
od domačina izvedelo, da so Tomšičeva, Cankarjeva
in Gubčeva brigada v bližini Starega Loga, od ko-
der naj bi se podale proti Ribnici.¹⁷ Tudi za kasnejše
partizanske premike, tako za 25. kot 26. marec 1943,
je poveljstvo 11. armadnega zbora izvedelo bodisi od
zajetih partizanov, partizanskih dezertarjev ali doma-
činov. Poročila so bila v zvezi s številom prihajajočih
partizanov napihnjena, saj so predvidela 2.500 dobro
oboroženih mož, ki naj bi bili razporejeni med Ra-
kitnico, Zadoljem in Danami, premikali pa naj bi se
čez Lenček in Jelenov Žleb. Poleg tega je italijansko

¹⁵ Mikuž, *Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja*, str. 101; Ferenc, *Fašisti brez krinke*, str. 93–94.

¹⁶ Ferenc, *Fašisti brez krinke*, str. 95.

¹⁷ ARS, SI AS 1775, f. 674a/ IX, ovoj 21, Dnevna poročila o operacijah divizije Isonzo, marec–avgust 1943.

vojaško poveljstvo pričakovalo, da bo stalo nasproti borcem, ki dobro poznajo teren.¹⁸

Italijanski načrt, za katerega izvedbo so 25. marca 1943 dobili okrepitev,¹⁹ je torej že za dan pred bitko pri Jelenovem Žlebu predvidel obkolitev partizanov in preprečitev njihovega premika na zahod, torej prek Lenčka in Jelenovega Žleba. Poleg tega je partizanski dezertar izpovedal, da so partizanske enote ob treh ponoči krenile proti Jelenovemu Žlebu. Morda bi italijanski načrt celo uspel, če ne bi bataljon divizije Macerata v pomembnem trenutku, natančneje, 25. marca 1943 ob osmih zvečer, ostal brez radijske zveze.²⁰ Klic na pomoč je izzvenel v prazno, saj njegovo nadrejeno poveljstvo ni vedelo, da bataljon ni mogel slediti ukazom o premiku na Veliki vrh, za hrbet partizanom, prav tako ni bilo zveze z udarno skupino črnih srajc 21. april.²¹

Kako so se počutile italijanske enote? Telegram bataljona divizije Macerata, poslan že 26. marca ob desetih zvečer, v opisu stiske razkriva, da je bil bataljon ob nenadnem trku ob partizanske enote prepričan, da je s približno 490 možmi stal nasproti premočnemu sovražniku, ki naj bi se bojeval z okrog 1.500 dobro oboroženimi možmi, prihajajočimi s severa, zahoda in vzhoda. Italijanske položaje naj bi napadal z avtomatskim orožjem, zlasti močno in večče pa z ročnimi bombami. Po ukazu komandanta bataljona je sledil njegov umik na jug.²² To ni bila rešitev, saj so italijanske sile padle pred cevi dveh bataljonov Cankarjeve brigade.²³ V poročilu udarne skupine črnih srajc 21. april je sklep o bitki predstavljen tako, da je bataljon divizije Macerata »... izdržal oster boj, napaden s strani močnejšega sovražnika, ki je bežal pred našimi kolonami proti jugozahodu.«²⁴

Naslednji dan je 1. bataljon 51. pehotnega polka divizije Cacciatori delle Alpi prečesal območje spopada in našel veliko golih trupel padlih italijanskih

vojakov, po poročilu približno sto, specialni bataljon št. 2 pa nekaj neuporabnega vojaškega materiala.²⁵

Za italijanske enote je bil to zagotovo poraz.

Posledice spopada pri Jelenovem Žlebu

Smrtne žrtve spopadov so eden pomembnejših pokazateljev,²⁶ ki govorijo o naravi vojaškega spopada. Na tem mestu so zelo umestne primerjave izgub vojskujočih se enot. Z izgubami italijanske vojske v času zasedbe Ljubljanske pokrajine med 2. svetovno vojno se je ukvarjal tudi dr. Tone Ferenc. Ferenc je na podlagi znanstvene metode ugotovil, da je med 6. aprilom 1941 in 31. avgustom 1943 na območju delovanja enot 11. armadnega zbora, kjer naj bi v 145 postojankah delovalo več kot 45.000 mož, padlo 85 častnikov in 1.115 vojakov italijanske vojske, ranjenih je bilo 131 častnikov in 1.843 drugih, pogrešani pa so bili 3 častniki in 282 drugih pripadnikov italijanskih vojaških enot. Tone Ferenc sicer opozarja, da so podatki za prve tri mesece leta 1943 po vsej verjetnosti premajhni. Kot vidimo, prikaz ne seže do kapitulacije Italije 8. septembra 1943.²⁷ V to število je torej mogoče umestiti italijanske izgube pri Jelenovem Žlebu. Zgolj primerjave števila padlih povedo, da je bitka pri Jelenovem Žlebu po najbolj ustaljenih ocenah o 106 padlih italijanskih vojakih terjala 8,8 % vseh italijanskih smrtnih žrtev v omenjenem obdobju. V spopadu je padla skoraj četrtina (22 %) vseh italijanskih borcev in častnikov, ki so v njem sodelovali. Kaj je to pomenilo za bataljon divizije Macerata, verjetno ni treba posebej izpostavljati. Poveljstvo divizije Macerata je že 26. marca zvečer poveljstvu 11. armadnega zbora poročalo, da je njen bataljon pri Jelenovem Žlebu obračunal s 300 partizani, sam pa naj bi imel 250 padlih, ranjenih, pogrešanih in mož, ki so jih po umiku pustili za seboj.²⁸ Naslednji dan je isto poveljstvo podalo novo, zmernejše poročilo, ki je govorilo o 41 mrtvih, 60 pogrešanih, ki so bili kasneje najdeni mrtvi, ter 94 rešenih vojakih.²⁹

Ta poročila so morala vznemiriti nadrejena italijanska vojaška poveljstva. Le kako jih ne bi, če so jih vznemirile že izgube v bitki udarne skupine črnih srajc 21. april v Suhi krajini samo nekaj dni prej (19. marca 1943), kjer je padlo 19 črnosrajčnikov. Ne

¹⁸ ARS, SI AS 1775, f. 680a/I, ovoj 32, Poročilo poveljstva 11. armadnega zbora o spopadih med 22. in 27. marcem 1943 na območju Dan, Ribnice in obronkih Velike gore.

¹⁹ Prav tam. Navedena je tudi moč italijanskih enot, ki so imele tedaj na voljo 7 bataljonov, dve topovski bateriji, oklopni vlak, vod oklopnih vozil, vod lahkih tankov in nekaj pripadnikov prostovoljne protikomunistične milice (t. i. vaških straž). V spopad v Jelenovem Žlebu so poslali bataljon divizije Macerata, 1. bataljon 51. pehotnega polka divizije Cacciatori delle Alpi, 71. bataljon črnih srajc, bataljon obmejne straže, bataljon divizije Isonzo, specialni bataljon št. 3 in rezervni specialni bataljon št. 2.

²⁰ Prav tam. ARS, SI AS 1775, f. 680a/II, ovoj 40, Kratek pregled aktivnosti udarne skupine črnih srajc 21. april, avgust 1942–marec 1943, str. 5. Zbornik dokumentov o NOV Jugoslavije, VI/5, dok. št. 202, str. 653–667.

²¹ Prav tam. Mikuž, *Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja*, str. 100.

²² ARS, SI AS 1775, f. 674, Telegram generala Cesarettija, 26. 3. 1943.

²³ Ambrožič, *Cankarjeva brigada*, str. 153, 154.

²⁴ ARS, SI AS 1775, f. 680a/II, ovoj 40, Kratek pregled aktivnosti udarne skupine črnih srajc 21. april, avgust 1942–marec 1943, str. 5. Zbornik dokumentov o NOV Jugoslavije, VI/5, dok. št. 202, str. 653–667.

²⁵ ARS, SI AS 1775, f. 680a/II, ovoj 40, Kratek pregled aktivnosti udarne skupine črnih srajc 21. april, avgust 1942–marec 1943, str. 9. Zbornik dokumentov o NOV Jugoslavije, VI/5, dok. št. 202, str. 653–667.

²⁶ Več o tem v geslih o viktimologiji (žrtvoslovju) v: Heinsohn Gunnar, *Lexikon der Völkermorde*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuchverlag, 1998; *Pravo*, 2. razširjena in spremenjena izdaja, Ljubljana: Cankarjeva založba, 2003.

²⁷ Ferenc, *Fašisti brez krinke*, str. 101.

²⁸ ARS, SI AS 1775, f. 674, Telegram generala Cesarettija, 26. 3. 1943 ob 22:00 o bitki pri Jelenovem Žlebu.

²⁹ ARS, SI AS 1775, f. 680a/I, ovoj 32, Poročilo poveljstva 11. armadnega zbora o spopadih med 22. in 27. marcem 1943 na območju Dan, Ribnice in obronkih Velike gore. Zbornik dokumentov o NOV Jugoslavije, VI/5, dok. št. 199, str. 650.

Dušan Bravničar – Mate, *Boj v Jelenovem žlebu*, 1943; naslovnica novele (ARS, SI AS 1869/VI/103).

moremo niti mimo dejstva, da ne v Žumberku³⁰ konec januarja 1943, kjer so italijanske enote izvajale ofenzivo, ne v Suhi krajini sredi marca 1943, ko je šlo za partizansko protiofenzivo, ni padlo³¹ toliko italijanskih borcev kot prav pri Jelenovem Žlebu.³² Po drugi strani lahko italijanske izgube primerjamo s podatkom o padlih pripadnikih udarne skupine črnih srajc 21. april, ki je po podatkih omenjene enote od avgusta 1942 do konca marca 1943 utrpela 193 padlih,³³ torej so bile izgube bataljona divizije Macerata pri Jelenovem Žlebu res velike.

Veliko povedo tudi predlogi za odlikovanja italijanskih vojakov, ki so sodelovali v marčevskih spopadih v Suhi krajini. Poveljnik 11. armadnega zbora Gastone Gambarà je potrdil odlikovanja za 17 pripadnikov bataljona divizije Macerata, ki bodisi kot

ranjeni pri Jelenovem Žlebu niso zapustili položaja bodisi so med bojem reševali ranjene soborce, poleg tega pa še za 7 črnosrajčnikov udarne skupine 21. april za boje 25. marca v Danah in 26. marca 1943 pri Jelenovem Žlebu. Bruno Lucini, načelnik štaba 11. armadnega zbora, je v okrožnici aprila 1943 predlagal, naj seznáme odlikovanih za marčevske boje v Suhi krajini, med drugim tudi pri Jelenovem Žlebu, razpošljejo vsem italijanskim enotam, s čimer bi poskusili doseči dvig njihove morale in borbenosti.³⁴ Torej so spopadi v Suhi krajini italijansko vojsko demoralizirali. Kljub nekaj bitkam ob italijansko-nemški demarkacijski črti, ki so sledile maja in junija istega leta, v katerih so italijanske enote prevzele borbeno iniciativo,³⁵ pa vojna sreča do kapitulacije Italije septembra 1943 ni bila več na strani italijanskih enot.

V partizanskih dokumentih je akcija v Suhi krajini označena kot uspešna – Glavni štab poroča, da je v bojih med 19. in 23. marcem 1943 padlo 350 Italijanov in pripadnikov MVAC, 25 je bilo ujetih, več kot 700 pa jih je ostalo brez oborožitve. Že dan

³⁰ Mikuž, *Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja*, str. 99: takrat je padlo 59 italijanskih vojakov, 60 pa je bilo ranjenih.

³¹ ARS, SI AS 1775, f. 688, ovoj 6, Predlog za odlikovanje Renza Montagne, poveljnika udarne skupine črnih srajc 21. april, za boje med 16. in 20. marcem v Suhi krajini, ko je v spopadih padlo 60 pripadnikov njegovih enot.

³² Ferenc, *Fašisti brez krinke*, str. 94.

³³ ARS, SI AS 1775, f. 688, Povzetek aktivnosti udarne skupine črnosrajčnikov 21. april od avgusta 1942 do konca marca 1943.

³⁴ ARS, SI AS 1775, f. 688, ovoj 7, Predlogi za odlikovanja.

³⁵ Mikuž, *Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja*, str. 102; Ferenc, *Fašisti brez krinke*, str. 97.

pred bitko pri Jelenovem Žlebu se je italijanska vojska pri Danah, na grebenu za vasjo Žadolje, spopadla s partizani, pri tem pa so Italijani izgubili 35 mož ter bili primorani svoje enote umakniti proti Ribnici.³⁶ Šaranović je v svojem poročilu zapisal, da je ta dan (25. marca 1943) v spopadih padlo približno 100 italijanskih vojakov, pri čemer so bile partizanske izgube majhne. Samo v bojih v okolici Dan je padlo 60 italijanskih vojakov, del pa med italijanskim umikom proti Dolenji vasi in Ribnici – med žrtvami naj bi bil tudi častnik.³⁷

Partizanski dokumenti o žrtvah spopada pri Jelenovem Žlebu poročajo bolj skopo, padli so običajno omenjeni med izgubami italijanske strani oziroma med naštevanjem zaplenjenega orožja. Kronika Gubčeve brigade v statistiki za leto 1943 Jelenov Žleb omenja kot večjo akcijo, padle v bitki pa moramo iskati med 1050 padlimi italijanskimi vojaki leta 1943.³⁸ Politični komisar brigade je v svojih zapiskih ocenil, da se je pri Jelenovem Žlebu partizanska vojska spopadla z okoli 600 vojaki divizije Macerata; izmed teh so v bitki padli 103.³⁹

Cankarjeva brigada je leta 1943 preštela 1433 mrtvih italijanskih vojakov, od tega 200 pri Jelenovem Žlebu.⁴⁰ Tudi v operacijskem poročilu Glavnega štaba je zabeleženih več kot 200 padlih pri Jelenovem Žlebu, medtem ko število ranjenih (še) ni znano.⁴¹ Prav toliko padlih omenja tudi Šaranović,⁴² ki verjetno povzema Glavni štab, kar pa je malo pretirana ocena italijanskih izgub. Ranjenec v bitki, Lojze Colarič, piše o 550 Italijanih, ki so pri Jelenovem Žlebu čakali v zasedi – na bojišču jih je obležalo 150.⁴³ Precej manj smrtnih žrtev na italijanski strani je zabeležil politični komisar Cankarjeve brigade Jože Borštnar – 93 mrtvih. Borštnar sicer že dan pred bitko, 25. marca, ko so potekali boji pri Danah, omenja 30 mrtvih italijanskih vojakov.⁴⁴

Partizanska stran je v bitki pri Jelenovem Žlebu utrpela malo izgub; dokumenti, ki govorijo o bitki, o izgubah povečini poročajo s statističnega vidika. Šaranović je pisal o štirih padlih in nekaj lažje ra-

njenih partizanih,⁴⁵ prav toliko padlih je v spominih na bitko omenil Majcen,⁴⁶ ki je pri številu ranjenih konkretnjejši – bilo naj bi jih 23. Jože Borštnar piše o dveh umrlih soborcih – »Obrstar, plus Maks« – in 17 ranjenih.⁴⁷ Komandir Obrstar in Maks sta imeni, omenjeni tudi v kratki literarizirani zgodbi z naslovom *Boj v Jelenovem žlebu*, vendar tam njuna smrt ni zabeležena. V zgodbi je sicer opisana smrt borca z imenom Roman, prav tako pa avtor omeni približno 150 padlih italijanskih vojakov.⁴⁸ Cankarjeva brigada je v letnem pregledu preštela šest padlih in deset ranjenih pri Jelenovem Žlebu, ki jih je prištela k 221 mrtvim in 321 ranjenim partizanom leta 1943.⁴⁹ Glede na to, da je ta dokument nastal več mesecev po spopadu, je verjetno, da je med žrtve prištet tudi kateri izmed tistih borcev, ki so bili med bitko ranjeni in so kasneje ranam podlegli.⁵⁰

Naj omenimo, da so italijanska poročila precej pretiravala z višino izgub, ki naj bi jih italijanske enote prizadejale partizanom v marčevskih bojih v Suhi krajini. Pred nadrejenimi je bilo verjetno treba nekako upravičiti poraze. Polmesečno statistično poročilo, ki priznava 106 padlih lastnih vojakov in 102 ranjena, navaja, da naj bi italijanske enote v spopadu pri Malih Belih stenah pri Jelenovem Žlebu partizanom prizadejale 364 žrtev.⁵¹ Nekaj nižje ocene partizanskih izgub pri Jelenovem Žlebu so povzeli obveščevalni organi slovenskega protipartizanskega tabora, ki govore o več kot 200 padlih partizanih.⁵² Pisci zgodovine z istega političnega pola žal ne interpretirajo spopada pri Jelenovem Žlebu, zato njihovega pogleda na to vprašanje ne moremo podati. Najdemo zgolj idejno-politično pogojeno interpretacijo spopada izpod peresa Nikolaja Jeločnika (alias Staneta Kosa), medvojnega domobranskega propagandista, ki govori o tem, da spopad pri Jelenovem Žlebu partizanska stran dojema kot pomembno zaključno bitko lastne protiofenzive.⁵³

Obstaja sicer tudi zmernejše poročilo udarne skupine črnih srajc 21. april, ki poveljstvu 11. armadnega zbora poroča, da naj bi do 26. marca 1943 zjutraj padlo 48 partizanov (sicer) zaradi akcij dan poprej,

³⁶ ARS, SI AS 1851/180, Operacijski odsek GŠ – operacijsko poročilo borbe v Sloveniji, 3. 4. 1943.

³⁷ ARS, SI AS 1869/VI/103, Milan Šaranović: Operacije na Dolenjskem 1943, 20. 5. 1943. Zbornik dokumentov o NOV Jugoslavije, VI/5, dok. št. 102, str. 278–328.

³⁸ ARS, SI AS 1845, f. 189/I, ovoj 10, Kronika IV. slovenske narodnoosvobodilne udarne brigade (SNOUB) M. Gubec.

³⁹ ARS, SI AS 1845, f. 189/I, ovoj 5, Zapiski iz notesa politkomisarja tov. Rudija.

⁴⁰ ARS, SI AS 1845, f. 189a, mapa 1 (t. e. 3), Borbe V. brigade.

⁴¹ ARS, SI AS 1851/180, Operacijski odsek GŠ – operacijsko poročilo borbe v Sloveniji, 3. 4. 1943.

⁴² ARS, SI AS 1869/VI/103, Milan Šaranović: Operacije na Dolenjskem 1943, 20. 5. 1943. Zbornik dokumentov o NOV Jugoslavije, VI/5, dok. št. 102, str. 278–328.

⁴³ ARS, SI AS 1845, f. 189a/III, Dnevnik partizana V. SNOUB Iv. Cankarja, doma iz Dola pri Sv. Križu, 1. 1.–21. 9. 1943.

⁴⁴ ARS, SI AS 1845, f. 189a/II, Dnevnik tov. Jožeta Borštnarja, politkomisarja.

⁴⁵ ARS, SI AS 1869/VI/103, Milan Šaranović: Operacije na Dolenjskem 1943, 20. 5. 1943. Zbornik dokumentov o NOV Jugoslavije, VI/5, dok. št. 102, str. 278–328.

⁴⁶ ARS, SI AS 1845, f. 189/II, ovoj 6, Sijajna zmaga Gubčeve in Cankarjeve brigade nad italijanskimi fašisti v Jelenovem Žlebu.

⁴⁷ ARS, SI AS 1845, f. 189a/II, Dnevnik tov. Jožeta Borštnarja, politkomisarja. Že dan prej, ko so Italijani izvajali hajko proti partizanom, Borštnar piše o dveh padlih in štirih ranjenih partizanih.

⁴⁸ ARS, SI AS 1887/I/513–515, Boj v Jelenovem Žlebu.

⁴⁹ ARS, SI AS 1845, f. 189a/I, Borbe V. brigade.

⁵⁰ Takšen primer omenja tudi udeleženec spopada Lado Kocijan, Spomini na boj v Jelenovem Žlebu, *Svobodna misel*, 15. 2. 2017.

⁵¹ ARS, SI AS 1775, f. 680/V, Polmesečni pregled izgub italijanskih enot.

⁵² ARS, SI AS 1912, f. 110b, dok. št. 60372.

⁵³ Kos, Stalinistična revolucija na Slovenskem, str. 249.

COMANDO XI CORPO D'ARMATA Ufficio Operazioni		SPECCHIO PERDITE DELLE PERDITE SUBITE E IMPLITE IN SEGUITO AD AVVENIMENTI BELLICI																	
Giorni dal 1° al 31 marzo	ZONA E LOCALITA'	Tipo delle operazioni	Risultati bellici conseguiti	Perdite inflitte						Perdite subite						Armi e materiali perduti			
				Uccisi in combattimento	Periti	Catturati	Costituiti	Internati	Armi e materiali catturati	Caduti in combattimento	Periti		Dispersi						
16/3	Ferrovia Km. 11 (VK-CS)	pattuglia		15		65	90					11	1	25					
21/3	Koprivnik (ZR-BU)						3												
24/3	M. Bela Stn (VK-OD)	scontro con b.o.	fugati b.o.	64+			2					106		102					
27/3				300 o.															
XI RAGGRUPPAMENTO G. a P.																			
3/3	Obrovcec (UM-BZ)		distrutte 7 bar. e 1 infermeria																
6/3	Sr. Andrej (UQ-OD)		distrutte 4 bar.																
23/3	Sarecna - Rob (TL-CS)		distrutto 1 bar.																
28/3							2												
31/3	Quota 612 (TR-CK)	scontro con b.o.	distrutto accompagnamento		1														
RAGGRUPPAMENTO OO.NN. "XXI APRILE"																			
14/3	Goli Hrib (UQ-CK) et Betenovo (UQ-CK)	rastrellamento	distrutto alcune baracche																
18/3	Barilovic (NK-BD)	autocolonna												1					
17/3	Ambrus (VS-OD) Hooevje (VO-CS) Korini (VQ-OD)	accercchiamento	fugati b.o.	106		2						4	4	26	41				
19/3	Gračenec (ZL-OD) Brezov Dol (VU-OD)	rastrellamento	fugati b.o.	173								8	2	24	7	1			
21/3	Sr. Katerina (ZL-OD)	rastrellamento	dispersi b.o.	350								25	10	37	3				
21/3	Stari Log (ZL-OP)	rastrellamento	dispersi b.o.	41								5	6	11					
23/3	Kot (VK-CK)	rastrellamento	dispersi b.o.	16									3	6	1				
24/3							2												
24/3	Dolenja Vas (VO-OP)												1	1	1				
25/3	Velika Gora (VK-VH-VK-OD - OP-OD)	combattimento		51		4	12					11		13					
28/3	Zvirce (VS-OM)	rastrellamento																	
28/3	Ambrus (VS-OD)						3												
29/3							1												
30/3							4												
31/3							2												
DIVISIONE "LOMBARDIA"																			
7/3	Casello 316 (VK-BP)	deragliamento T.B.											3						
12/3	Fagledic (OK-BD)	scontro con b.o.		12															
16/3	Barilovic (NK-BD)	attacco al pres-											1						

Polmesečni pregled izgub italijanskih enot (ARS, SI AS 1775, f. 680/V).

vendar mislijo, da je dejansko število višje, ranjenih naj bi jih bilo približno 70. Ob tem naj bi med 23. in 25. marcem zajeli 25 oboroženih partizanov, medtem ko naj bi se jih 26. marca predalo še 5, eden pa naj bi bil zajet.⁵⁴

Seznam smrtnih žrtev druge svetovne vojne,⁵⁵ ki ga je s pomočjo znanstvene metode sestavil Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani, je posredoval podatke o šestih identificiranih padlih partizanih pri Jelenovem Žlebu (dva borca Gubčeve in štirje borci Cankarjeve brigade) in petih, morda šestih (en partizan Gubčeve brigade namreč ni naveden z datumom, temveč le z letnico smrti) padlih v Danah z okolico dan prej. To je glede na partizanske vire in število zapisanih na spomeniku padlim partizanom pri Jelenovem Žlebu bolj verjetno.

Pokopi padlih

Pri nekaterih padlih partizanih je navedeno, da so svojci vložili prošnjo za prekop iz Glažute oziroma Jelenovega Žleba. Eden je bil prekopan v Dolgo vas, za druge ni jasno, ali je bil prenos trupla izveden. Na

podlagi arhivskega gradiva kraja pokopa ni bilo mogoče ugotoviti za vse padle partizane.⁵⁶

Imena partizanskih žrtev bitke pri Jelenovem Žlebu ter mesto njihovega prvotnega pokopa so torej znani le okvirno. Še manj določni pa so navedeni podatki v primeru njihovih padlih nasprotnikov, saj so arhivski dokumenti v Arhivu Republike Slovenije v zvezi s tem sorazmerno skopi. Iz medvojnih arhivskih dokumentov je ob dejstvu, da so bile italijanske izgube v primerjavi s partizanskimi nesorazmerno visoke, mogoče ugotoviti naslednje:

- Italijanski poraz, ki je bil predvsem posledica dejstva, da so se enote Cankarjeve in Gubčeve brigade v srečanju z italijanskimi četami taktično spretnjeje in hitreje odzvale na nepredvideno situacijo, se je sprevrgel v neorganiziran umik. Italijanski vojaki so v spopadu z nasprotnikom, ki je nanje hkrati pritiskal z boka in višjih položajev, umirali tako na položajih nad cesto, ki vodi pod Malimi Belimi stenami k Jelenovemu Žlebu, kot tudi pod njo.
- Večje število italijanskih vojakov naj bi med umikom padlo v prepadno brezno neposredno pod zgoraj omenjeno cesto, kjer so umrli.

⁵⁴ Zbornik dokumentov o NOV Jugoslavije, VI/5, dok. št. 200, str. 651-652.

⁵⁵ Smrtne žrtve, elektronski vir.

⁵⁶ ARS, SI AS 281, š. 4, dok. št. 3010, Prošnja za prekop Janeza Oberstarja; š. 2, dok. št. 1462, Prošnja za prekop Maksa Pitine, š. 2, dok. št. 1193, Prošnja za prekop Jožefa Žagarja.

- Umik preživelih italijanskih vojakov bataljona divizije Macerata skozi gozdove v smeri Glažute in naprej proti Grčaricam je bil neorganiziran, tako da je večina padlih obležala na strmem pobočju, kjer je potekal spopad, na cesti in v omenjenem breznu. Umikajoči se italijanski vojaki, pripadniki bataljona divizije Macerata, mrtvih soborcev tako niso odnesli z bojišča. To so storile druge italijanske enote, ki so na področje spopada prišle naslednji dan.⁵⁷

Italijanske smrtno žrtve spopada lahko – glede na usodo njihovih zemeljskih ostankov – vsaj po poročilih v arhivskih virih razdelimo v tri skupine. Prvo predstavljajo padli na samem območju spopada. Iz ohranjenih pričevanj je znano, da so bili med številnimi italijanskimi vojaki, ki so v spopadu obležali na ožjem območju bojev, tudi ranjenci. Nekaj so jih italijanski soborci očitno rešili že med umikom, čeprav naj bi italijanske enote ob pobiranju mrtvih naslednjega dne reševale tudi ranjence. Iz arhivskih virov ni mogoče jasno razbrati podatkov o ravnanju zmagovalcev bitke s to kategorijo žrtev spopada;⁵⁸ o njihovi nadaljnji usodi lahko torej glede na naravo

Brezno pod cesto, ki vodi k Jelenovemu Žlebu
(foto: Primož Tanko).

spopada in okoliščine, v katerih je delovala partizanska vojska, le sklepamo. Šaranović v delu svojega poročila poleg padlih nasprotnikovih vojakov omeni tudi »veliko število ranjencev«. V drugem delu poročila na kratko navede, da je ostalo živih »samo nekaj vojakov, ki so se predali«. Isti vir o nadaljnji usodi zajetih nasprotnikov ne poroča. Dušan Majcen – Nedeljko v dokumentu *Sijajna zmaga Gubčeve in Cankarjeve brigade nad italijanskimi fašisti v Jelenovem žlebu* skopo navede: »Ujetnikov partizani takrat nismo imeli nobenih.« O italijanskih ranjencih priča tudi Lado Kocijan, *Spomini na boj v Jelenovem Žlebu*. Lado Kocijan je bil kot pripadnik 2. bataljona Gubčeve brigade neposreden udeleženec spopada na vrhu Malih Belih sten in bil v bitki ranjen tudi sam. Med gradivom v fondu SI AS 1860, *Slovenske vojne partizanske bolnišnice*, pred kapitulacijo Italije ni mogoče zaslediti podatkov o oskrbi ranjencev italijanske narodnosti.⁵⁹ Vsekakor pa iz poročil izhaja, da so partizanske enote po spopadu (in pred nadaljevanjem poti v vasi Draga in Podpreska) zbrale orožje, opremo in oblačila premaganih italijanskih vojakov. V partizanskih spominskih zapisih in italijanskih poročilih ne najdemo podatkov o tem, da bi zmagovalci s trupli padlih nasprotnikov ravnali nepietetno, četudi jih niso pokopali.⁶⁰ Potem ko so jih naslednjega dne zbrali in odpeljali, so za pokop v dokaj oddaljenem Kočevju poskrbeli sami Italijani. Drugače je bilo s trupli padlih vojakov, ki so ostala v težko dostopnem breznu neposredno pod cesto: iz arhivskih dokumentov lahko razberemo, da jih italijanske čete iz brezna niso izvlekle niti 27. marca 1943 niti kasneje. Podobno žalostna usoda je doletela tudi neugotovljeno število italijanskih vojakov, ki so se ranjeni umikali skozi gozdove proti Glažuti in Grčaricam ter pri tem umrli. Takšne primere omenjajo tako povojna poročila kot spomini pripadnikov partizanskega tabora, ki so na ostanke trupel italijanskih vojakov naleteli v poznejših mesecih.⁶¹

Iz ohranjenih arhivskih virov je danes težko zanesljivo ugotoviti število italijanskih žrtev, ki so pripadale vsaki od teh skupin. Največ dokumentov, ki se dotikajo te problematike, je ohranjenih v arhivskem fondu SI AS 1931, *Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije*, škatla 1493, zadeva Grobovi, parki 1945–1970. Dokumenti povedo, da je povojna slovenska oblast v letih 1945 in 1946 sledila usmeritvam zvezne vlade ter zapovedala popolno uničenje vseh pokopališč in posameznih grobov, v katerih so bili pokopani bodisi vojaki oku-

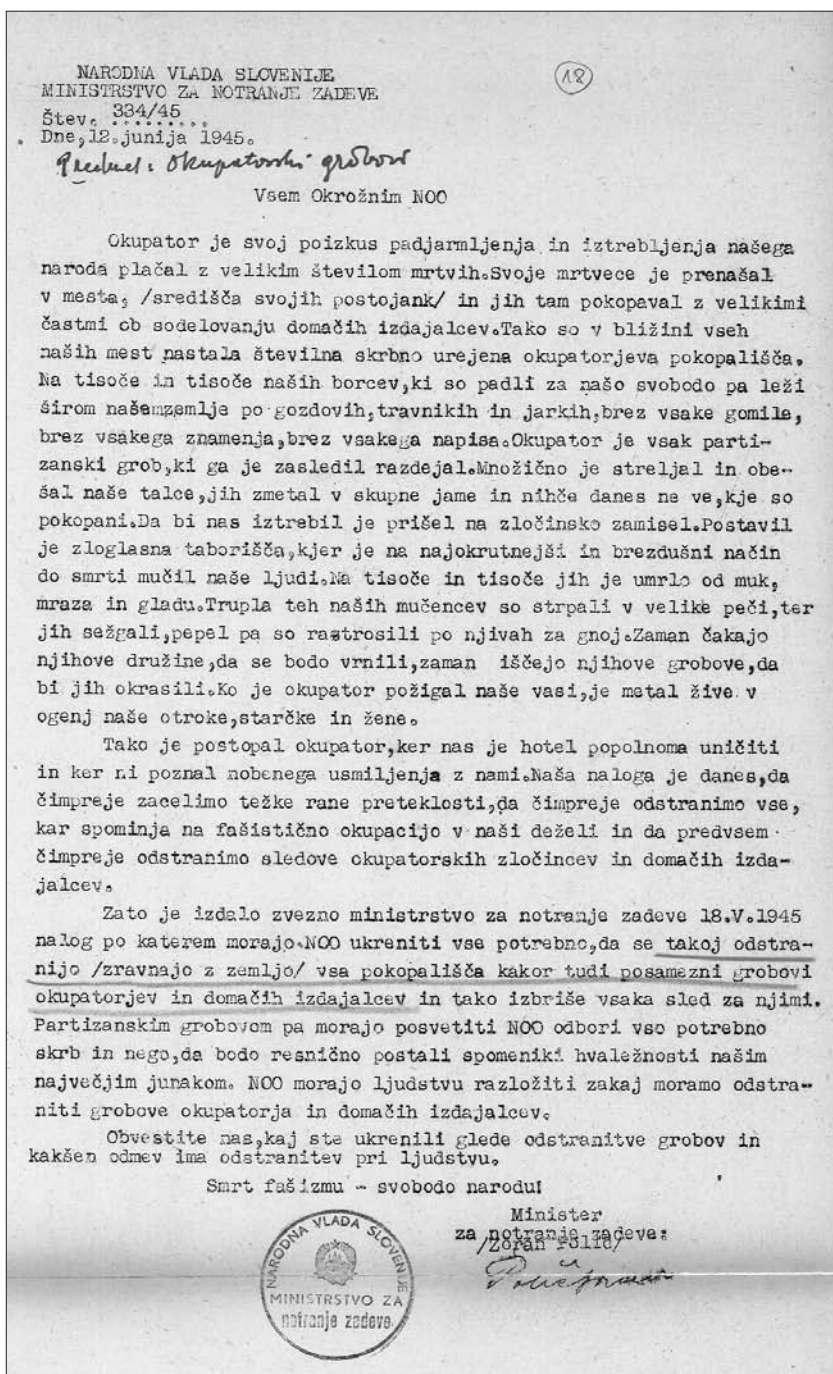
⁵⁷ Gl. op. 25 in 30.

⁵⁸ ARS, SI AS 1775, f. 680a/ II, ovoj 40, Kratak pregled aktivnosti udarne skupine črnih srajc 21. april, avgust 1942–marec 1943, str. 6. Zbornik dokumentov o NOV Jugoslavije, VI/5, dok. št. 202, str. 653–667.

⁵⁹ Za podatek se zahvaljujemo za arhivsko gradivo partizanskih bolnišnic pristojni arhivistki Poloni Trobec Mlakar in zgodovinarju Blažu Štanglju.

⁶⁰ ARS, SI AS 1845, f. 189a/III, Dnevnik partizana V. SNOUB Iv. Cankarja, doma iz Dola pri Sv. Križu, 1. 1.–21. 9. 1943.

⁶¹ ARS, SI AS 1931, š. 1578, Pogovori z vosovci, kolut 17 (VOS na Kočevskem, pričevanje Hinka Kavčiča).

Navodilo Ministrstva za notranje zadeve okrožnim narodnoosvobodilnim odborom, 12. 6. 1945
(ARS, SI AS 1931, š. 1493).

patorjevih sil ali enot, ki so z njimi sodelovale.⁶² Iz dokumentov prav tako izhaja, da je v naslednjih letih prišlo do uničevanja oziroma temeljitega zanemarjanja vojaških grobov nasprotnih sil. V primeru voja-

⁶² ARS, SI AS 1931, š. 1493, navodilo Ministrstva za notranje zadeve (MNZ) (minister Zoran Polič) okrožnim narodnoosvobodilnim odborom, 12. 6. 1945; navodilo MNZ (pomočnik ministra Boris Kocijančič) okrožnim oddelkom in okrajnim odsekom za notranje zadeve, 14. 8. 1946.

ških pokopališč okupacijskih sil (ne pa tudi pokopališč in grobov pripadnikov z okupatorjem sodelujočih protipartizanskih vojaških enot) je do delnega premika prišlo po letu 1950, ko je Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ) ratificirala leto prej sprejete Ženevske konvencije. Prav zaradi dejstva, da je Jugoslavija v naslednjih letih z Republiko Italijo sklenila več sporazumov o ureditvi vojaških grobov in pokopališč oziroma prenosu ostankov žrtev vojn

v domovino, je okoli leta 1957 prišlo do zbiranja podatkov o padlih italijanskih vojaki in njihovih grobovih.⁶³ V dokumentih, ki so se opirali na pričanja lokalnega prebivalstva in so zaradi časovne oddaljenosti dogodkov deloma netočni, je navedeno: na območju Jelenovega Žleba naj bi pod »takozvano belo skalo« padlo tristo Italijanov, od katerih naj bi jih Italijani večino odpeljali, štirideset pa naj bi jih ostalo v »dvajset metrov globokem in skoro nedostopnem« prepadu pod cesto. Neidentificirani očividci naj bi navedel, da so posamezni v bitki ranjeni in izgubljeni italijanski vojaki umirali tudi kasneje v okoliških gozdovih.⁶⁴

Natančno je popisano italijansko vojaško pokopališče v Kočevju, ki je stalo ob (kasneje opuščnem) civilnem pokopališču na Roški cesti.⁶⁵ Tu je bilo pokopano večje število vojakov: povojna oblast je njihovo število ocenjevala na okoli petsto, pri čemer se je opirala le na približne cenitve ljudi, živečih v okolici pokopališča. Kljub poizvedbam in poskusom pridobitve natančnejših podatkov iz mrljskih matičnih knjig in od uprave pokopališča v Kočevju oblasti imen in števila pokopanih italijanskih vojakov ni uspelo pridobiti. Italijanska vojska je pokope, med katerimi naj bi se najboljše najti po izrecni navedbi priče nanašal prav na padle pri Jelenovem Žlebu, na zastraženem pokopališču v nočnem času vedno izvajala sama; prav tako je sama vodila evidenco pokopov, ki naj bi jo ob umiku septembra 1943 odnesla s seboj. Samo pokopališče, ki ga je do takrat urejala in vzdrževala italijanska vojska, je bilo do leta 1957 – gotovo načrtno – povsem zanemarjeno. Lesene križe in betonske nagrobnike, s katerimi so bili označeni posamezni grobovi, so raznesli okoliški prebivalci. Sami grobovi do trenutka nastanka poročila sicer niso bili prekopani, so pa bili temeljito zravnani in zaraščeni.⁶⁶

Kakšna je bila nadaljnja usoda zemeljskih ostankov italijanskih vojakov, tako tistih v prepadu na območju spopada kot tistih na zapuščenem kočevskem italijanskem pokopališču? Dokumentov, ki bi vključevali natančen odgovor na to vprašanje, v arhivskem fondu SI AS 1931 ni mogoče zaslediti. Z vprašanjem se je v praksi ukvarjala mešana italijansko-jugoslovanska delegacija, ki je bila oblikovana na podlagi že

omenjenih meddržavnih sporazumov.⁶⁷ V povezavi z njenim prihodom in delom – večino izkopov je na območju Slovenije očitno opravila jeseni 1963 – je v navedenem fondu ohranjenih le nekaj fragmentarnih dokumentov. Komisija (oziroma njen jugoslovanski del) je na širšem območju Kočevja predvidela izkop okoli 220 posmrtnih ostankov italijanskih vojakov na desetih lokacijah, pri čemer pa ni razvidno, ali sta med njimi tudi grobišče pri Jelenovem Žlebu in zapuščeno kočevsko italijansko pokopališče.⁶⁸ Ali so bili posmrtni ostanki na navedenih lokacijah kasneje dejansko ekshumirani, pa kasnejša poročila navedene komisije jasno in določno ne povedo. Na to, da je bilo kočevsko italijansko vojaško pokopališče tedaj vsaj deloma ekshumirano, bi sicer lahko skleпали iz zelo sumarnih, vsebinsko skromnih in maloštevilnih poročil navedene komisije. Dokument s 23. oktobra 1963⁶⁹ navaja, da so bili v Kočevju (in ne na njegovem širšem območju, ti podatki so vodeni ločeno) do tedaj ekshumirani ostanki 97 italijanskih vojakov, Državni sekretariat za notranje zadeve (DSNZ) pa je v vzporednem dokumentu (Spisek grobov italijanskih vojakov padlih v II. svetovni vojni, v območju Slovenije)⁷⁰ število italijanskih grobov v samem Kočevju ocenil na tristo (od katerih je izkopanih 72 identificiranih in 25 neidentificiranih ostankov trupel). Ekshumacije italijanskih vojaških grobov so glede na navedbe v dokumentih v Sloveniji verjetno izvajali tudi kasneje; iz dokumentov pa žal ni razvidno, ali tudi na območju Kočevja.⁷¹

»Verjameš, to bi bilo treba napisati, da se ne pozabi. Pomisli, ko bomo imeli na kupe težkega orožja – kdo se bo spominjal neke težke brede iz Jelenovega žleba.«⁷²

Kultura spominjanja, kot piše Jerše v *Slovenski kraji spomina. Pojmi, teze in perspektive zgodovinskih raziskav*, je »sodoben spominski diskurz 20. stoletja, ki se podaljšuje v 21. stoletje« ter je »izrazit fenomen modernih in postmodernih družb«. ⁷³ Spomin na bitko pri Jelenovem Žlebu ta fenomen spominskega

⁶³ Italijanska stran je namreč jugoslovanski poslala seznam vojaških grobišč/pokopališč, ki pa ni zajemal vseh znanih lokacij. Gl. ARS, SI AS 1931, š. 1493, poročilo z dne 16. 11. 1957.

⁶⁴ ARS, SI AS 1931, š. 1493, Poročilo o pregledu grobišč pokopanih italijanskih vojakov med II. svetovno vojno, 13. 9. 1957. Glede števila žrtev v prepadu pod cesto Lado Kocijan v *Spominih na boj v Jelenovem Žlebu* navaja: »Kot se je ugotovilo dosti let kasneje, jih je kar 48 končalo v kraškem breznu pod cesto.«

⁶⁵ Vhod na manjše pokopališče (merilo naj bi okoli sedemsto kvadratnih metrov) so označevali macesni, ki na mestu nekdanjega pokopališča rastejo še danes.

⁶⁶ ARS, SI AS 1931, š. 1493, Podatki o grobovih italijanskih vojakov, padlih v drugi svetovni vojni, 25. 8. 1957; Poročilo o pregledu grobišč pokopanih italijanskih vojakov med II. svetovno vojno, 13. 9. 1957.

⁶⁷ Sporazum o prenosu posmrtnih ostankov italijanskih vojakov, 12. 2. 1960, dopolnjen s Protokolom o ureditvi administrativno finančnih vprašanj za izvršitev sporazuma, 26. 10. 1960.

⁶⁸ ARS, SI AS 1931, š. 1493, Orientacioni plan rada na ekshumacijama talj. vojnika na području Socijalističke republike Slovenije, 27. 7. 1963.

⁶⁹ ARS, SI AS 1931, š. 1493.

⁷⁰ Prav tam.

⁷¹ Vsekakor pa so bili dotlej neekshumirani ostanki s prostora italijanskega vojaškega pokopališča preseljeni ob prostorskem preurejanju kočevske pokopališke dejavnosti (in odprtju novega/sedanjega pokopališča) konec šestdesetih let 20. stoletja.

⁷² Šimen (Vitomil Zupan), *Jelenov žleb*; Kratka igra ob obletnici partizanske zmage v Jelenovem žlebu, 26. 3. 1944. Gradivo v Arhivu Centra za teatrologijo in filmologijo, Partizanska zbirka, objavljeno v Troha, *Partizanska dramatika*.

⁷³ Jerše, *Slovenski kraji spomina*, str. 248.

diskurza pravzaprav utrjuje in kaže možnosti za razvoj *perspektiv zgodovinskih raziskav*, ki temeljijo tako na širokem naboru arhivskega gradiva kot na teoretičnem premisleku skozi časovno premiso spominjanja.

»Spominski diskurz tako nikakor ni le /.../ praznično opravilo, privzdignjeni govor na prazničnih slovesnostih /.../ je nujno potreben vzvod za oblikovanje identitete skupnosti ter identitetno, tj. idejno ali ideološko, nazorsko, nacionalno /.../ temelji, na katerih in s katerimi vsakokratna politična skupnost oblikuje sebe, legitimira svoja oblastna razmerja in se daje prepoznati drugim skupnostim.«⁷⁴ Identiteta in legitimacija partizanskega boja, ideje in uspeh se kristalizirajo v obliki spominjanja na Jelenov Žleb, na vlogo zmagovitega spopada v zavedanju, da gre za enega večjih vojaških uspehov v prvi polovici vojne. Konstrukcija kraja spomina, *la lieu de memoire*, identitetne točke⁷⁵ se je pričela takoj pa koncu spopada, tako z novicami na letakih kot v *Slovenskem poročevalcu*.⁷⁶

Le dan po bitki je v Podpreski, kjer so po spopadu prenočevali brigade, Dušan Bravničar - Mate napisal kratko novelo z naslovom *Boj v Jelenovem žlebu*,⁷⁷ ki literarizirano povzema poglobitve poteze spopada. Besedilo je bilo vrsto let v berilih za osnovne šole, v šestdesetih letih pa so ga iz njih izvzeli, kot navaja Mate v enem od pisem bralcev v delu 1998.⁷⁸

Natančno leto po spopadu je bila v Črnomlju, na takrat osvobojenem ozemlju, uprizorjena kratka drama Vita Zupana z naslovom *Jelenov žleb* v režiji Lojzeta Potokarja. Namenjena je neposredno utrjevanju spomina na spopad, poudarja poglobitve poteze boja in junaštva partizanov, vendar pa ohranja pieteto in distanco do mrtvih sovražnikov.⁷⁹

Leta 1983 je v zbirki *Spomeniki delavskega revolucionarnega gibanja in narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem* kot 33. zvezek izšla drobna knjižica z naslovom *Jelenov žleb*. Obsega poglobitve podatke o spopadu, ki jih je zbral Lado Ambrožič - Novljan, spomine udeležencev in pesem Vide Brest s preprostim naslovom *Jelenov žleb*, ki povzema celotno dogajanje tistega dne. Dodani so še podatki o spominskih obeležjih na območju krajevne zveze borcev Ribnica in zapis o Ogenjci.

⁷⁴ Prav tam, str. 250.

⁷⁵ Potreben bi bil premislek o politični vlogi spopada v primerjavi s spopadoma na Osankarici in v Dražgošah. Gre za situacijo, ki v širšem kontekstu ni pomenila vojaškega prestiža, kot je bilo osvobojeno ozemlje oziroma močna partizanska vojska sredi nemškega območja, čeprav bi rezultat veljalo predstaviti kot tak. Italijanska vojska namreč po tem spopadu ni več izvajala večjih operacij na območjih, ki so bila oddaljena od postojank in poglobitvenih komunikacijskih poti.

⁷⁶ *Slovenski poročevalec*, 14. 4. 1943.

⁷⁷ ARS, SI AS 1887/1/513–515.

⁷⁸ Bravničar, *Bitka v Jelenovem žlebu*, Delo, 4. 4. 1998. Po njegovi navedbi so ga iz berila izvzeli zaradi njegove kazenske upokojitve leta 1963. *Boj v Jelenovem žlebu* je ponatisnila Ljubljanska banka leta 1980 kot oštevilčene faksimile.

⁷⁹ Troha, *Partizanska dramatika*.

*Bronasti spomenik Stojana Batiča
(foto: Danilo Divjak).*

Ohranjanje spomina na spopad pri Jelenovem Žlebu je dobilo potrditev oziroma je Jelenov Žleb postal kraj spomina najkasneje s postavitvijo bronastega spomenika po ideji Stojana Batiča 22. junija 1958, torej dobrih 15 let po spopadu. V okviru ohranjanja tradicije in vzpostavljanja kraja spomina so po bitki pri Jelenovem Žlebu poimenovali tudi ulico v Beogradu, in sicer v krajevni skupnosti Savski venac.⁸⁰

Redni obiski združenj borcev in delovnih organizacij na ekskurzijah⁸¹ ter pogosto pojavljanje v zapisih kažejo na to, da je Jelenov Žleb vrsto let živel v zavesti ljudi in predvsem udeležencev proslav oziroma spominskih slovesnosti.

Posebej intenzivno je poročanje medijev ob okroglih obletnicah, denimo ob postavitvi spomenika leta 1958, ter ob 35. in 40. obletnici spopada, leta 1978 in 1983, ob 50. obletnici pa je v *Delu* izhajala serija osmih člankov Silva Grgiča z naslovom *Bitka v Jelenovem žlebu*.⁸² Podobna serija je izhajala tudi pet let kasneje, le da ima devet delov, prikazuje pa nekoliko širši obseg informacij in vsebinsko zastavljeno analizo obeh strani.⁸³

⁸⁰ Lakota, *Še pomnite tovariši ...*, Delo, 27. 3. 1978.

⁸¹ Gl. M. B., *Obiskali so Ogenjco in Jelenov žleb*; Prelec, *Izlet v Jelenov žleb*; M. R., *Jelenov žleb*; Vesna P., *Izlet v Jelenov žleb*.

⁸² Grgič, *Bitka v Jelenovem Žlebu*, Delo, 22.–30. 3. 1993.

⁸³ Grgič, *Bitka v Jelenovem Žlebu*, Delo, 15.–25. 3. 1998.

Ob vzpostavitvi lokalne samoupravne skupnosti občine Ribnica je ta za svoj praznik izbrala datum partizanske zmage. Na ta praznik so redno potekale proslave in podelitve nagrad, in sicer občinskih priznanj in plaket Jelenov Žleb. Plakete podeljuje Zveza združenj borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Slovenije (ZZB NOB) Ribnica, ki to tradicijo ohranja še danes. Občina Ribnica je svoj občinski praznik na ta dan praznovala vse do leta 1991, ko so za občinski praznik določili 23. oktober, saj je bil na ta dan leta 1492 razglašen cesarski patent.

Ta sprememba je partizanske borce zbolela leta 1998, ko je na proslavi ob 55. obletnici spopada, na kateri se je zbralo več kot 700 ljudi, tedanji župan Jože Tanko v pozdravnem nagovoru poudaril, da je bila ta bitka »ena redkih nespornih bitk, kjer so si stali nasproti pripadniki različnih narodov, ne pa rojaki /.../ tako da ta zmaga ni predmet različnih sodb in resnic.«⁸⁴ Ta izjava je spodbudila jezen odziv borcev, še posebej zaradi navedbe »edina čista«⁸⁵ bitka. Poleg te vrednostne sodbe je Tanko pojasnil tudi razloge za zamenjavo datuma občinskega praznika na 23. oktober, na dan, ko je leta 1492 cesar Friderik III. podložnikom Kočevja, Ribnice, Loža in še nekaterim dovolil krošnjariiti z domačim blagom. Precejšnje odobravanje pa je požel Janez Butara iz Pokrajinskega štaba Slovenske vojske Novo mesto; na njegovo pobudo sta leta 2001 ZZB NOB in Slovenska vojska Rudeževo pot od Rakitnice do Jelenovega Žleba opremili z informacijskimi tablami in jo razglasili za *Pot spominjanja slovenske vojske*.⁸⁶

Nejevolji in jezi dogodki prilivajo olja na ogenj skoraj vsakih deset let. Prej omenjeni bronasti spomenik Stojana Batiča je bil leta 2007 ukraden, policija pa je preiskavo zaključila z ugotovitvijo, da so bili na delu zbiralci barvnih kovin. ZZB NOB Ribnica je spomenik nadomestila z dvema velikima kamnitima ploščama. To obeležje je ostalo nedotaknjeno manj kot deset let – do februarja 2017, ko so ga neznanci razbili, policija pa žal storilcev (še) ni odkrila;⁸⁷ iz poškodb na spomeniku lahko sklepamo, da ni šlo za premoženjsko korist, temveč je bil namen zgolj uničiti spomenik.

Tu se moramo vrniti na izhodiščno vprašanje vzpostavljanja kraja spomina kot referenčne točke zgodovine in identitete. Zmaga nad močnejšim sovražnikom je odlična točka za utrjevanje identitete, povezanosti in ponosa. Ob pregledu gradiva in odmevov na dogodek, tradiciji spominjanja in prirejanja proslave ter obeh postavitvah spomenika in prizadevanjih za vnovično obnovo je sporočilo o pomenu Jelenovega Žleba jasno. Po drugi strani pa ta referenčna

točka spomina morda ravno zaradi *čiste bitke* in nesporne zmage povzroča travme, ki se kažejo v razbijanju spomenikov ter dvomu v dosedanje raziskave in arhivske vire. Zato so vedno ključnega pomena nove in poglobljene raziskave tako zapletenih vprašanj.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

SI AS 281, Federalni odbor za organizacijo prenosa padlih borcev za Slovenijo

SI AS 1773, Poveljstvo 14. pehotne divizije Isonzo

SI AS 1775, Poveljstvo enajstega armadnega zbora

SI AS 1776, Poveljstvo 153. pehotne divizije Macerata

SI AS 1777, Poveljstvo 22. pehotne divizije Cacciatori delle Alpi

SI AS 1831, Občina Ribnica

SI AS 1842, Zbirka gradiva raznih enot italijanske vojske

SI AS 1845, Brigade petnajste divizije

SI AS 1847, Brigade štirinajste divizije

SI AS 1851, Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije

SI AS 1869, Četrta operativna cona narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije

SI AS 1887, Zbirka narodnoosvobodilnega tiska

SI AS 1895, Prostovoljna protikomunistična milica

SI AS 1912, Šef pokrajinske uprave v Ljubljani, Informacijski oddelek

SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije

SI AS 2044, Zbirka gradiva italijanskih okupacijskih oblasti

OBJAVLJENI VIRI

Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, Borbe v Sloveniji 1943 (ur. Fabijan Trgo et al.), del. VI, knjiga 5. Beograd: Vojnoistoriski institut Jugoslovenske narodne armije, 1956.

ELEKTRONSKA ZBIRKA PODATKOV

Tominšek Čehulič, Tadeja, Mojca Šorn, Dunja Dobaja in Marta Rendla: *Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med drugo svetovno vojno in neposredno po njej 1941–1946*, elektronski vir. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

⁸⁴ Fajfar, *V spomin na bitko pri Jelenovem Žlebu*, Nedelo, 29. 3. 1998.

⁸⁵ Rado – Janez, Tone – Mihec, *Hej brigade, grenka pilula desničarske televizije*, Sobotna priloga, 2. 4. 1998.

⁸⁶ Divjak, izjava.

⁸⁷ Divjak, izjava.

LITERATURA

- Ambrožič, Lado: *Cankarjeva brigada*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1975.
- Ambrožič, Lado: *Gubčeva brigada*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1972.
- Ferenc, Tone: *Fašisti brez krinke*. Maribor: Založba Obzorja, 1987.
- Guštin, Damijan: *Ofenzivnost slovenske partizanske vojske*. Slovenska novejša zgodovina 1848–1992, 1. del (ur. Jasna Fischer). Ljubljana: Cankarjeva založba, 2005, str. 676–680.
- Jerše, Sašo: Slovenski kraji spomina. Pojmi, teze in perspektive zgodovinskih raziskav. *Zgodovinski časopis*, 71, 2017, št. 1/2, str. 246–267.
- Klanjšček, Zdravko: *Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945*. Ljubljana: Vojaški zgodovinski inštitut Jugoslovanske ljudske armade in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, 1977.
- Kos, Stane: *Stalinistična revolucija na Slovenskem 1941–1945*, 1. del, druga, popravljena izdaja. Ljubljana: samozaložba, 1994.
- Mikuž, Metod: *Zgodovina slovenskega osvobodilnega boja*. Ljubljana: Prešernova družba, 1970.
- Rojec, Nina: *Partizanska protiofenziva in bitka v Jelenovem Žlebu*. Loški Potok: diplomsko delo, 2015.
- Troha, Gašper: *Partizanska dramatika med ideologijo in umetnostjo*. Ljubljana: diplomsko delo, 2002.
- Vojna enciklopedija*. Zvezek 9. Beograd: Redakcija Vojne enciklopedije, 1967.

TISKI

- Bravničar, Dušan: *Bitka v Jelenovem žlebu*. *Delo* (4. 4. 1998).
- Fajfar, Simona: *V spomin na bitko pri Jelenovem Žlebu*. *Nedelo* (29. 3. 1998).
- Grgič, Silvo: *Bitka v Jelenovem žlebu*. *Delo* (22. 3. 1993–30. 3. 1993), letnik 35, številka 66–73.
- Grgič, Silvo: *Bitka v Jelenovem žlebu*. *Delo*, (14. 3. 1998–25. 3. 1998), letnik 40, št. 61–70.
- Lakota, Božidar: »Še pomnite tovariši ...« *Delo* (27. 3. 1978).
- Rado – Janez in Tone – Mihec: *Hej brigade, grenka pilula desničarske televizije*. *Sobotna priloga* (2. 4. 1998).

SPLETNI VIRI

- B., M.: *Obiskali so Ogenjco in Jelenov žleb*. *Zbor občanov* (1982), letnik 22, številka 15. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-WK8V2RRH>.
- Prelc, Angela: *Izlet v Jelenov žleb*. *Javna tribuna* (1972), letnik 11, številka 90. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-MM-8TGDZT>.

www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-MM-8TGDZT.

- P., Vesna: *Izlet v Jelenov žleb*. *Dogovori* (1973), letnik 1, številka 4. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-0H5S0KGGH>.
- R. M.: *Jelenov žleb*. *Naša komuna* (4. 10. 1983), letnik 20, številka 13. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-JJ1G8UE1>.
- Velike zmage naših brigad. *Slovenski poročevalec*, Ljubljanska izdaja, letnik 4, številka 11 (14. 4. 1943). Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-Z721SBN2/16a7a2a1-536e-48b8-aa3d-0128645d9e34/PDF>.

SPLETNA STRAN

- Svobodna misel, 15. 2. 2017. *Spomini na boj v Jelenovem žlebu* [spletna stran]. Dostopno na: <http://www.svobodnabeseda.si/spomini-na-boj-v-jelenovem-zlebu> [28. 5. 2018].

USTNI VIR

- Izjava Danila Divjaka avtorju Primožu Tanku, januar 2018.

SUMMARY

Traces of the Battle at Jelenov Žleb in sources and public debates

This year (2018) marks the seventy-fifth anniversary of the Battle at Jelenov Žleb. Even though a great deal of time has passed since then, regular commemorations suggest that the event has not sunk into oblivion. Given its scope and character, as well as the number of casualties, it is interesting to note that its memory is mainly preserved at a local level. In terms of Slovenian memorial landscape (and the memory of the part of the past that continues to divide the nation honouring the tradition of the Slovenian Partisan movement), the Battle at Jelenov Žleb remains largely unnoticed, pushed to the margins by better-attended and organised events at Dražgoše, Osankarica, and Javorovica. This is surprising also because the said battle did not represent a defeat (as did the decimation of the Pohorje Battalion), a clash between Slovenian fractions (the few Slovenes engaged on the Italian side merely served as guides), and because it did not culminate in the occupier's direct reprisals against civilians (the case of Dražgoše).

Nevertheless, the battle is still of relevance today, as evidenced e.g. by two questions raised in the parliament last year (2017). Another manifestation

of how strong feelings can bring up events from the distant past was last year's destruction of two memorial plaques at the site of the battle. The authors of this article aimed to confront archival sources with testimonies and memories, and thus gather the most accurate possible account of the course of the battle and its aftermath.

Any kind of dealing with military history will unavoidably clash with the fact that the combat reports of the opposing sides provide strikingly different estimates of their own and the enemy's fighting forces. Even greater disparities tend to occur in casualty reports, where the enemy's side is usually ascribed greater losses than actually sustained. The Battle at Jelenov Žleb is no exception in this regard, although

a careful examination reveals that more »moderate« reports from both sides provide similar estimates, at least regarding Italian losses. In any event, the comparison of the reports compiled by both sides proved necessary, for it enabled a reconstruction of the early stages of the battle and some of its significant repercussions (not only human losses on both sides but also losses in armament and equipment suffered by the Italian forces). Some questions, however, could not be provided with definitive and unequivocal answers solely based on archival and memorial sources. For this reason, such divergent interpretations as well as further research into individual aspects of this undoubtedly major and bloody battle at Jelenov Žleb will also be possible in the future.